

رابطه بین کیفیت گزارش حسابرسی و حق الزحمه حسابرسی در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران

فاطمه داروغه حضرتی^۱

زهرآ پهلوان^۲

تاریخ پذیرش: ۹۱/۴/۲۰

تاریخ دریافت: ۹۱/۱۱/۱۵

چکیده

حق الزحمه حسابرسی از موضوعات مهمی است که ذهن صاحبکار و حسابرس را به خود مشغول می‌کند و باید درباره آن به روشنی مذاکره کرد. عوامل مختلفی می‌تواند بر حق الزحمه حسابرسی مؤثر باشد. از جمله این عوامل می‌توان به کیفیت گزارش حسابرسی اشاره کرد. سؤال اصلی این تحقیق این است که آیا بین کیفیت گزارش حسابرسی و حق الزحمه حسابرسی رابطه‌ای معناداری وجود دارد؟ برای این منظور، داده‌های مورد نیاز این تحقیق از ۵۴ شرکت عضو بورس اوراق بهادار تهران، در دوره زمانی ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۸ جمع‌آوری گردیده است. روش‌های آماری مورد استفاده جهت آزمون فرضیه‌ها، رگرسیون چندمتغیره می‌باشد. تحقیق حاضر شامل ۴ فرضیه می‌باشد که به بررسی رابطه بین مدیریت سود، بندهای مشروط در گزارش حسابرسی، نوع حسابرس و ترکیب هیأت مدیره با میزان حق الزحمه حسابرسی، می‌پردازد. نتایج نشان می‌دهد که چهار عامل ذکر شده رابطه مستقیم و معناداری با حق الزحمه حسابرسی دارد.

واژه‌های کلیدی: حق الزحمه حسابرسی، ترکیب هیأت مدیره، مدیریت سود، نوع حسابرس، بندهای مشروط در گزارش حسابرسی.

۱- عضو هیات علمی دانشگاه آزاد داریون (مسئول مکاتبات)، Hazrati_f2000@yahoo.com

۲- کارشناس ارشد حسابداری دانشگاه آزاد مرودشت pahlavanzahra@yahoo.com

۱- مقدمه

تحقیق حاضر با آزمون ارتباط بین کیفیت گزارش حسابرسی و حق الزحمه حسابرسی با در نظر گرفتن بندهای مشروط گزارش حسابرسی و نوع حسابرس شرکت‌ها به بررسی این موضوع می‌پردازد که چگونه کیفیت گزارش حسابرسی، مدیریت سود، نوع حسابرس و ترکیب هیات مدیره بر حق الزحمه حسابرسی تأثیر می‌گذارد. قیمت‌گذاری خدمات حسابرسی یکی از موضوع‌های مورد علاقه بسیاری از محققین حسابرسی است. با توجه به انگیزه‌های مدیران در دستکاری سود یک چالش برای بررسی ارتباط بین مدیریت سود و حق الزحمه حسابرسی وجود دارد. در بازارهای رقابتی، سطح حق الزحمه حسابرسی تا حدود زیادی منعکس‌کننده تلاش حسابرسی^۱ و ریسک قانونی است. بنابراین یک چالش برای بررسی رابطه بین حق الزحمه حسابرسی و مدیریت سود با توجه به تمایل مدیران برای بیش از واقع نشان دادن سود وجود دارد. سود ممکن است با توجه به انگیزه‌های مدیریت، مورد دستکاری واقع شود. قراردادهای پاداش مدیریتی که بر اساس معیار-های عملکرد (نظیر سود حسابداری) می‌باشد، ممکن است منجر به فعالیت مدیریت سود فرصت‌طلبانه توسط مدیران شود. با توجه به اینکه قراردادهای پاداش مدیران، اغلب مبتنی بر ارقام حسابداری گزارش شده می‌باشد، آن‌ها ممکن است به منظور افزایش اعتبار و پاداش خود بر سودهای گزارش شده تأثیر بگذارند. مدیرانی که دارای قراردادهای پاداش مبتنی بر سود می‌باشند، تمایل دارند تا از روش‌های افزایش سود^۱ به منظور حداکثر کردن درآمدهای خود استفاده کنند. همچنین، مدیران گاهی از مدیریت سود به منظور افزایش ارزش شرکت استفاده می‌کنند (لتریدیس و کدرینیس، ۲۰۰۹)^۲. از سوی دیگر، یکی از معیارهای نظارت حاکمیت شرکتی، نسبت اعضای

غیرموظف هیأت‌مدیره می‌باشد. از دیدگاه تئوری نمایندگی، حضور مدیران غیرموظف (مستقل) در ترکیب هیأت‌مدیره شرکت‌ها و عملکرد نظارتی آن‌ها به عنوان افرادی مستقل، به کاهش تضاد منافع موجود میان سهامداران و مدیران کمک می‌کند. مدیران غیر-موظف با دیدگاهی حرفه‌ای و بی‌طرفانه در مورد تصمیم‌گیری‌های مدیران مذکور به قضاوت می‌نشینند. بدین ترتیب هیأت‌مدیره شرکت با دارا بودن تخصص، استقلال و قدرت قانونی لازم، یک سازوکار بالقوه توانمند شرکت به حساب می‌آید (ستایش و همکاران، ۱۳۸۹). هر چه نسبت مدیران غیرموظف در ترکیب هیأت‌مدیره بالاتر باشد، استقلال آن بیشتر می‌شود. هیأت‌مدیره‌های مستقل، به منظور محافظت از سرمایه اعتباری خود^۳، اجتناب از بدهی قانونی^۴ و محافظت از منافع سهامداران، خدمات حسابرسی با کیفیت بالا را خریداری می‌کنند. بنابراین، این هیأت‌مدیره‌ها، به منظور محافظت از منافع خود و سهامداران به دنبال کیفیت حسابرسی بالاتر می‌باشند (لونتیس و دیمیترو پولوس، ۲۰۱۰)^۵. در کشورهای کمتر توسعه یافته حق-الزحمه حسابرسی بر اساس سطح فعالیت و ویژگی حسابرسی، حسابرسان تعیین می‌شود و عوامل تعیین کننده حق الزحمه حسابرسی در بیشتر این کشورها اندازه شرکت‌ها، پیچیدگی و حجم عملیات و نوع حسابرس که صورت‌های مالی شرکت را حسابرسی می‌کنند بررسی شده است (کریم، ۲۰۱۰). امروزه، حسابرسان مستقل با فشارهای روزافزون برای کنترل و کاهش حق الزحمه‌ی حسابرسی مواجه هستند. این موضوع موجب شده است که حسابرس و صاحب‌کار برای تسهیل این موضوع به بررسی ارتباط میان حق-الزحمه و کار حسابرسی بپردازند، عوامل موثر بر حق الزحمه‌ی حسابرسی به دو گروه کلی تقسیم می-شوند. گروه اول، ویژگی‌های موسسه‌ی حسابرسی است و گروه دوم، ویژگی‌های صاحب‌کار یا شرکتی

است که از موسسه‌ی حسابرسی دعوت به عمل می‌آورد (گریفین و دیگران، ۲۰۰۹). بالارفتن حق الزحمه حسابرسی جهت جبران ریسکی اضافی است که با توجه به مسائل نمایندگی جریان نقد آزاد ایجاد می‌شود. (مایزر و مجلوف، ۱۹۸۴) که در این پژوهش به آن پرداخته می‌شود.

۲- مبانی نظری و پیشینه پژوهش

ترکیب هیأت مدیره

ترکیب هیأت مدیره به عنوان ابزاری کنترلی در شرکت، تعیین کننده قدرت هیأت مدیره است. بنابراین ترکیب هیأت مدیره، عامل مهمی در توضیح توانائی اعضا برای انجام وظایف و کمک به عملکرد شرکت می‌باشد. بخش عمده‌ای از ادبیات حکومت شرکتی با تاثیر ترکیب هیأت مدیره و یا در اثر عملکرد شرکت می‌باشد. ترکیب هیأت مدیره به وسیله سهم مدیران غیر مؤلف اندازه‌گیری می‌شود. عضو غیرموظف هیأت مدیره عضوی است که در شرکت، سمت اجرایی نداشته باشد. اعضای غیرموظف هیأت مدیره، به نظارت و کنترل اقدامات مدیران اجرایی کمک کرده و بنابراین هزینه‌های نمایندگی را کاهش خواهند داد هیأت‌مدیره‌های مستقل به منظور محافظت از سرمایه شهرت، اجتناب از بدهی قانونی و محافظت از منافع سهامداران، خدمات حسابرسی با کیفیت بالا را خریداری می‌کنند. در نتیجه، هیأت‌مدیره‌های با کیفیت بالا، به دنبال کیفیت حسابرسی بالاتر (تلاش حسابرسی افزایش یافته) ^۶ به منظور محافظت از منافع خود و سهامداران می‌باشند (لونیتس و دیمیتروپولوس، ۲۰۱۰).

مدیریت سود

توجه به اینکه قراردادهای پاداش مدیران، اغلب مبتنی بر ارقام حسابداری گزارش شده می‌باشد، آن‌ها

ممکن است به منظور افزایش اعتبار و پاداش خود بر سودهای گزارش شده تأثیر بگذارند. مدیرانی که دارای قراردادهای پاداش مبتنی بر سود می‌باشند، تمایل دارند تا از روش‌های افزایش سود به منظور حداکثر کردن درآمدهای خود استفاده کنند (لتریدیس و کدرینیس، ۲۰۰۹). اسکات ^۷ (۲۰۰۳) مدیریت سود را به عنوان اقدام آگاهانه به عمل آمده توسط مدیریت در خصوص چگونگی گزارش سود، جهت رسیدن به اهداف خاص به گونه‌ای که منطبق با اصول حسابداری باشد، تعریف می‌کند. حسابرسان به منظور حفظ اعتبار حرفه، شهرت حرفه‌ای خود و اجتناب از دعاوی قضایی علیه خود به دنبال افزایش کیفیت حسابرسی می‌باشند. در این میان انگیزه‌های مدیران در جهت اعمال منافع شخصی خود در کیفیت سود، مانع از رسیدن حسابرسان به اهداف خود می‌شوند. در مقابل حسابرسان می‌توانند با افزایش کیفیت حسابرسی، مدیریت سود صورت گرفته توسط مدیران را کشف کرده و مدیران را در اعمال مدیریت سود در تنگنا قرار دهند (نمازی و همکاران، ۱۳۸۹).

نوع حسابرس

سازمان حسابرسی در ایران به عنوان یک مؤسسه حسابرسی دولتی به ارائه خدمات حرفه‌ای حسابرسی می‌پردازد و به نسبت سایر مؤسسه‌های حسابرسی، از حجم صاحبکاران بالاتری برخوردار است. به علاوه، به واسطه ساختار دولتی و انتخاب قهری، این سازمان در پذیرش کار و تعیین حق الزحمه خدمات حرفه‌ای از حاشیه امنیتی برخوردار است که توانسته در عرصه رقابت با سایر مؤسسه‌های غیر دولتی جایگاه ویژه‌ای را به خود اختصاص دهد. بنابراین انتظار می‌رود این سازمان، همانند چهار مؤسسه بزرگ حسابرسی دنیا که به نسبت سایر رقبا در عرصه بین‌المللی دارای صرفی در حق الزحمه خدمات حرفه‌ای می‌باشد، در

بیشتر، احتمال اینکه حسابرسان متحمل زیان‌های بدهی شوند را کاهش می‌دهد و حسابرس حجمی از کار حسابرسی را که کل هزینه‌ها را حداقل می‌کند، ارائه می‌نماید (کارسلو و همکاران، ۲۰۰۲).

پیشینه پژوهش

آلالی (۲۰۱۱) رابطه بین حق‌الزحمه حسابرسی و ارقام تعهدی غیر اختیاری را برای ۸۱۸۷ شرکت، بین سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۶ بررسی کرد. نتایج تحقیق نشان داد که بین ارقام تعهدی غیر اختیاری و حق‌الزحمه حسابرسی ارتباط مثبت و معناداری وجود دارد. همچنین حق‌الزحمه حسابرسی با سودآوری شرکت رابطه منفی دارد. شرکت‌ها در وضعیت مالی ضعیف (زیان) انتظار دارند تا حق‌الزحمه حسابرسی بیشتری پرداخت کنند، این امر منجر به افزایش ریسک این شرکت‌ها می‌شود و سودآوری کاهش می‌یابد.

لونتیس و دیمیتروپولوس (۲۰۱۰) قیمت‌گذاری خدمات حسابرسی، کیفیت سود و استقلال هیأت‌مدیره را برای ۹۷ شرکت، بین سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۴ بررسی کردند. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که رابطه مثبت بین استقلال حسابرسی و قیمت‌گذاری خدمات حسابرسی وجود دارد. همچنین رابطه مثبت بین قیمت‌گذاری خدمات حسابرسی و مدیریت سود وجود دارد که این نتیجه برای شرکت‌های با اندازه کوچک می‌باشد.

کریم (۲۰۱۰) قیمت‌گذاری خدمات حسابرسی و نوع حسابرسی را در کشور بنگلادش بررسی کرده است. بر اساس نتایج تحقیق اندازه شرکت، ریسک حسابرسی و نوع حسابرسی بر قیمت‌گذاری خدمات حسابرسی مؤثر می‌باشند.

گریفین و همکاران (۲۰۰۷) به بررسی حاکمیت شرکتی و حق‌الزحمه حسابرسی در شرکت‌های

بازار خدمات حسابرسی در ایران نسبت به سایر رقبا حق‌الزحمه بیشتری دریافت نماید (داروغه حضرتی، ۱۳۸۹). تفاوت اثربخشی مؤسسه‌های حسابرسی بزرگ با مؤسسه‌های حسابرسی کوچک از تضاد بین انگیزه مدیران شرکت‌ها و حسابرسان در گزارشگری نشأت می‌گیرد. هنگامی مدیران انگیزه کافی برای افزایش میزان سود از طریق استفاده از روش‌های حسابداری افزاینده سود دارند، حفظ بی‌طرفی حسابرسان به‌بروز تضاد بین مدیران و حسابرسان منجر می‌شود. مؤسسه‌های حسابرسی بزرگ در پیشگیری از دستکاری سود، اثربخشی بیشتری از مؤسسه‌های کوچک (با فرض وجود تضاد بین مدیریت و حسابرسان) دارند (حساس یگانه و آذین‌فر، ۱۳۸۹).

گزارش‌های حسابرسی مشمول بندهای شرط^۸

اظهار نظرهای حسابرسی بر قیمت‌گذاری خدمات حسابرسی مؤثر است. شرایط پیرامون گزارش‌های مشروط، نیازمند جمع‌آوری مقدار زیادی شواهد برای رسیدن به سطح مطلوب اطمینان حسابرس است. به‌علاوه، شرایطی که منجر به افزایش تعدیلات در گزارش‌های حسابرسی می‌شوند ممکن است علامتی برای نیاز به افزایش سطح مطلوب اطمینان باشد که این به دلیل افزایش ریسک عکس‌العمل‌ها علیه حسابرس می‌باشد (پالمروس، ۱۹۸۶)^۹.

حق‌الزحمه حسابرسی

حق‌الزحمه حسابرسی، منعکس‌کننده هزینه‌های اقتصادی حسابرسان کارآمد می‌باشد. از منظر حسابرس، حسابرسان به دنبال حداقل کردن کل هزینه‌ها از طریق تراز کردن هزینه‌های منابع خود (هزینه‌های انجام کار حسابرسی بیشتر) و زیان‌های آتی ناشی از بدهی قانونی می‌باشند. تلاش حسابرسی

متغیر وابسته حق الزحمه حسابرسی می‌باشد، روش پژوهش جهت انجام مطالعه مورد نظر، از نوع همبستگی می‌باشد. و برای آزمون ارتباط بین این متغیرها از مدل رگرسیون چندمتغیره استفاده شده است.

در این پژوهش، نمونه‌گیری بدین ترتیب که از میان تمامی شرکت‌های عضو بورس اوراق بهادار تهران، شرکت‌هایی را که واجد شرایط ذیل باشند، انتخاب کرده ایم.

۱) شرکت مزبور قبل از سال ۱۳۸۲ مورد پذیرش قرار گرفته باشد.

۲) شرکت مزبور در دوره مورد بررسی تغییر سال مالی نداشته باشد.

۳) داده‌های مورد نظر شرکت مزبور در دسترس باشد.

۴) شرکت مزبور جز شرکت‌های عضو بورس اوراق بهادار تهران می‌باشد.

۵- مدل پژوهش و متغیرهای آن

مدل رگرسیونی مورد استفاده در پژوهش به صورت زیر می‌باشد:

(۱)

$$LAF = \beta_0 + \beta_1 ADA + \beta_2 NED\% + \beta_3 SIZE + \beta_4 AUD + \beta_5 LISTAGE + \beta_6 REM + \beta_7 LEV + \beta_8 LOSS + \beta_9 ROA + u_j$$

در این پژوهش، حق الزحمه حسابرسی به عنوان متغیر وابسته در نظر گرفته شده است. در بیشتر مطالعات مربوط به حق الزحمه حسابرسی، به صورت لگاریتم طبیعی حق الزحمه‌های حسابرسی که به شرکت حسابرسی بابت خدماتش در طول سال (LAF)^۱ پرداخت می‌شود، اندازه گیری می‌کنیم (گریفین و دیگران، ۲۰۰۹)^{۱۱}.

مدیریت سود، ترکیب هیأت مدیره، نوع حسابرسی و تعداد بندهای شرط گزارش حسابرسی متغیرهای

آمریکایی بین سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۵ پرداختند. نتایج حاکی از آن است که وجود نظام حاکمیت شرکتی بهتر در شرکت هزینه انجام حسابرسی را کاهش می‌دهد. آنان اعتقاد دارند، این رابطه از این جهت روی می‌دهد که ایجاد نظام حاکمیت شرکتی بهتر به کیفیت بهتر صورت‌های مالی و کنترل‌های داخلی قوی‌تر می‌انجامد و این موضوع حسابرسان را قادر می‌سازد قیمت ریسک حسابرسی و در نتیجه حق الزحمه حسابرسی را کاهش دهند.

علوی طبری و همکاران (۱۳۹۰) رابطه نظام راهبری و حق الزحمه حسابرسی مستقل شرکتها را بررسی کرده‌اند. یافته‌های پژوهش نشان داد که نوع حسابرسی و درصد مالکیت نهادی دولتی و شبه دولتی بر حق الزحمه حسابرسی مستقل شرکتها رابطه معناداری دارد به طوری که هر چه درصد سهام در اختیار نهاد دولتی و شبه دولتی بیشتر باشد، حق الزحمه حسابرسی بیشتر می‌شود.

۳- فرضیه‌های پژوهش

فرضیه اول- مدیریت سود با حق الزحمه حسابرسی ارتباط معناداری دارد.

فرضیه دوم- تعداد بندهای شرط گزارش حسابرسی با حق الزحمه حسابرسی ارتباط معناداری دارد.

فرضیه سوم- نوع حسابرسی با حق الزحمه حسابرسی ارتباط معناداری دارد.

فرضیه چهارم- ترکیب هیأت مدیره با حق الزحمه حسابرسی ارتباط معناداری دارد.

۴- روش پژوهش

از آنجایی که این پژوهش به دنبال بررسی رابطه بین متغیر مستقل مدیریت سود، ترکیب هیأت مدیره، نوع حسابرسی و تعداد بندهای گزارش حسابرسی با

مستقل تحقیق می‌باشند که نحوه محاسبه آن‌ها به صورت زیر می‌باشد:

- مدیریت سود (ADA): با کم کردن ارقام تعهدی عادی از کل ارقام تعهدی سرمایه‌در-گردش، ارقام تعهدی غیر عادی که بیانگر مدیریت سود می‌باشد بدست می‌آید (فرانسیس و همکاران، ۲۰۰۲).

(۲)

$$ACA_{j,t} = \frac{TCA_{j,t}}{ASSET_{j,t-1}} - NCA_{j,t}$$

$TCA_{j,t}$ = ارقام تعهدی سرمایه در گردش

$ASSET_{j,t-1}$ = مجموع دارایی‌های ابتدای سال

$NCE_{j,t}$ = ارقام تعهدی

- ترکیب هیأت مدیره (NED%): به وسیله سهم مدیران غیر مؤلف اندازه‌گیری می‌شود، که از تقسیم تعداد اعضای غیرموظف در هیأت مدیره به تعداد کل اعضای هیأت مدیره محاسبه می‌گردد (هرمالین و همکاران، ۲۰۰۳).
- نوع حسابرس (AUD): در این تحقیق نوع حسابرس، متغیر است که اگر سازمان حسابرسی صورت‌های مالی را حسابرسی کرده باشد عدد ۱ و در غیراینصورت ۰ می‌باشد (داروغه حضرتی، ۱۳۸۹).
- تعداد بندهای شرط در گزارش حسابرسی (REM): این متغیر از طریق محاسبه تعداد بند-های مشمول شرط در گزارش حسابرسی هر سال اندازه‌گیری می‌شود. تحقیق‌های انجام شده نشان می‌دهد که اظهارنظرهای حسابرسی می‌تواند بر قیمت‌گذاری خدمات حسابرسی مؤثر باشد (پالمروس، ۱۹۸۶).

۶- نتایج پژوهش

آزمون کولموگروف اسمیرنوف (آزمون نرمال بودن داده‌ها)

جدول (۱) آزمون نرمال بودن داده‌ها

H ₀	سطح معناداری	تعداد مشاهدات
تأیید می‌شود	۰.۱۳۹	۳۷۸

منبع: یافته‌های پژوهشگر

همان‌گونه که در جدول (۱) مشاهده می‌شود چون سطح معناداری برابر ۰.۱۳۹ و بیشتر از ۰.۰۵ می‌باشد، پس در سطح اطمینان ۹۵ درصد فرض H₀ تأیید می‌شود، یعنی داده‌ها نرمال می‌باشند.

نتایج حاصل از آزمون فرضیات

مدل رگرسیون چندمتغیره برای آزمون فرضیه (به روش گام به گام^{۱۲})

همچنان‌که مشهود است، سطح معناداری متغیرها از ۰.۰۵ بزرگتر است. بنابراین، این متغیرها وارد مدل نمی‌شود.

اطلاعات مربوط به ضریب تعیین، ضریب تعیین تعدیل شده و آزمون دوربین-واتسون برای بررسی عدم وجود همبستگی بین داده‌های مدل در جدول شماره (۵) ارائه شده است.

جدول (۲): آمار توصیفی

انحراف معیار	میانگین	حداکثر	حداقل	تعداد	
۵.۵۱۲۴	۵.۵۸۴۹	۸.۲۴	۳.۹۵	۳۷۸	حق الزحمه حسابرسی
-۲.۷۵۵۹	-۴.۷۴۱۴	۱۵۹.۵۵	-۱۲۶.۲۷	۳۷۸	مدیریت سود
۰.۴۹۰۹۸	۰.۴۰۲۱	۱.۰۰	۰.۰۰	۳۷۸	نوع حسابرس
۰.۱۳۳۰	۰.۱۵۹۹	۰.۸۸	-۰.۲۶	۳۷۸	بازده دارایی‌ها
۰.۱۸۷۳	۰.۳۹۸۸	۶.۵۱	-۱.۷۱	۳۷۸	اهرم مالی
۹.۰۰۰۰	۱۰.۶۱۱۱	۳۹.۰۰	۱.۰۰	۳۷۸	تعداد سال‌ها از زمان پذیرفته شدن شرکت در بورس اوراق بهادار
۱۲.۲۵۶	۱۲.۲۸۷	۱۶.۱	۸.۹	۳۷۸	اندازه شرکت
۰.۰۰	۰.۴	۱	۰	۳۷۸	زیان
۰.۸۰۰۰	۷.۰۹۵	۱.۰۰	۰.۲۰	۳۷۸	ترکیب هیات مدیره
۱.۰۰	۱.۶۲	۱۲	۰	۳۷۸	تعداد بندهای شرط در گزارش حسابرسی هر سال

منبع: یافته‌های پژوهشگر

جدول (۳): متغیرهای واردشونده به مدل

مدل	متغیرهای واردشونده	روش
۱	مدیریت سود	گام به گام
۲	نوع حسابرس	گام به گام
۳	اندازه شرکت	گام به گام
۴	ترکیب هیات مدیره	گام به گام
۵	زیان	گام به گام
۶	تعداد بندهای شرط در گزارش حسابرسی هر سال	گام به گام

منبع: یافته‌های پژوهشگر

در نتیجه مدل رگرسیون به شرح زیر خواهد بود:

$$LAF = \beta_0 + \beta_1 ADA + \beta_2 AUD + \beta_3 SIZE + \beta_4 NED\% + \beta_5 LOSS + \beta_6 REM + u_j \quad (3)$$

جدول (۴): متغیرهای خارج شونده از مدل

مدل	متغیر	Beta ln	آماره t	سطح معناداری	ضریب همبستگی	آماره خطی قدرت
۱	بازده دارایی	-۰.۰۶۱	-۱.۵۳۷	۰.۱۲۵	۰.۸۰	۰.۹۳۰
۲	اهرم مالی	۰.۰۱۳	۰.۳۱۰	۰.۷۵۷	۰.۱۶	۰.۸۴۵
۳	تعداد سال‌ها از زمان پذیرفته شدن شرکت در بورس اوراق بهادار	-۰.۰۵۴	-۱.۳۹۵	۰.۱۶۴	-۰.۷۲	۰.۹۸۵

منبع: یافته‌های پژوهشگر

که این کار به وسیله ضریب تعیین انجام می‌گردد. ضریب تعیین، معیاری برای سنجش شدت رابطه بین x و y می‌باشد که مقدار آنها در جدول ۵ مشخص شده است. همبستگی پیاپی بین باقیمانده‌ها به معنای اثرگذاری مشاهدات بر هم است. با توجه به مقدار آماره y دورین - واتسون (۱.۹۵۱)، همبستگی پیاپی بین داده‌ها وجود ندارد. برای بررسی مناسب بودن رگرسیون انجام شده از آماره فیشر و تحلیل واریانس استفاده می‌شود.

همان‌طور که جدول (۶) نشان می‌دهد، سطح معنادار F (۰.۰۰۰) کمتر از ۰.۰۵ خطای قابل قبول است. بنابراین می‌توان گفت که مدل رگرسیونی مذکور معنادار می‌باشد و قابلیت پیش‌گویی روابط بین متغیرها را دارد.

حال پس از بررسی اولیه و این‌که معناداری کل مدل با استفاده از آماره F مورد قبول واقع شده، به بررسی معنادار بودن ضرایب به دست آمده از آزمون t می‌پردازیم. جدول معنادار بودن ضرایب مدل رگرسیونی ذکر شده، به شرح زیر می‌باشد.

- (a): پیش‌بینی‌کننده‌ها: (متغیر ثابت)، مدیریت سود
 (b): پیش‌بینی‌کننده‌ها: (متغیر ثابت)، مدیریت سود، نوع حسابرس
 (c): پیش‌بینی‌کننده‌ها: (متغیر ثابت)، مدیریت سود، نوع حسابرس، اندازه شرکت
 (d): پیش‌بینی‌کننده‌ها: (متغیر ثابت)، مدیریت سود، نوع حسابرس، اندازه شرکت، ترکیب هیات مدیره
 (e): پیش‌بینی‌کننده‌ها: (متغیر ثابت)، مدیریت سود، نوع حسابرس، اندازه شرکت، ترکیب هیات مدیره، زیان
 (f): پیش‌بینی‌کننده‌ها: (متغیر ثابت)، مدیریت سود، نوع حسابرس، اندازه شرکت، ترکیب هیات مدیره، زیان، تعداد بندهای شرط در گزارش حسابرسی هر سال
 (g): متغیر وابسته: حق الزحمه حسابرسی

در مورد ضریب همبستگی باید گفت که این ضریب بیانگر وجود یا عدم وجود رابطه و جهت رابطه بین متغیر مستقل و وابسته است. با توجه به اینکه علامت آن مثبت است (علامت شیب خط رگرسیون)، بنابراین می‌توان گفت بین متغیرهایی که وارد مدل شده‌اند و متغیر وابسته یک رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. اما مهم‌ترین هدف این جدول، آرایه آماره‌ای برای اندازه‌گیری نیکویی برازش است

جدول (۵): آزمون دورین-واتسون^۸

مدل	ضریب همبستگی	ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل شده	انحراف استاندارد تخمینی	آماره دورین-واتسون
۱	۰.۴۴۶	۰.۱۹۹	۰.۱۹۶	^a ۰.۵۹۷۱۳	
۲	۰.۵۴۸	۰.۳۰۰	۰.۲۹۷	^b ۰.۵۵۸۶۵	
۳	۰.۶۰۴	۰.۳۶۵	۰.۳۶۰	^c ۰.۵۳۲۸۳	
۴	۰.۶۴۵	۰.۴۱۶	۰.۴۱۰	^d ۰.۵۱۱۶۱	
۵	۰.۶۶۴	۰.۴۴۱	۰.۴۳۴	^e ۰.۵۰۱۳۶	
۶	۰.۶۷۷	۰.۴۵۹	۰.۴۵۰	^f ۰.۴۹۳۹۷	۱.۹۵۱

منبع: یافته‌های پژوهشگر

جدول (۶): آزمون مناسب بودن مدل

مدل	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	آماره F	سطح معناداری
رگرسیون	۷۶.۷۶۷	۶	۱۲.۷۹۵	۵۲.۴۳۵	۰.۰۰۰
باقیمانده‌ها	۹۰.۵۲۶	۳۷۱	۰.۲۴۴		
کل	۱۶۷.۲۹۳	۳۷۷			

منبع: یافته‌های پژوهشگر

جدول (۷): جدول ضرایب و مقدار آماره t متغیرهای مستقل و حق الزحمه حسابرسی

VIF	سطح معناداری	آماره t	ضرایب استاندارد نشده		معادله رگرسیون
			ضریب استاندارد	ضریب متغیرها	
	۰.۰۰۰	۱۱.۴۲۲		۰.۳۰۴	متغیر ثابت
۱.۰۳۳	۰.۰۰۰	۵.۰۶۱	۰.۲۲۳	۰.۰۰۲	مدیریت سود
۱.۰۳۳	۰.۰۰۰	۷.۶۵۶	۰.۲۹۷	۰.۰۵۳	نوع حسابرسی
۱.۲۳۳	۰.۰۰۰	۵.۷۱۱	۰.۲۴۲	۰.۰۲۴	اندازه شرکت
۱.۱۸۴	۰.۰۰۰	۳.۸۱۴	۰.۱۵۹	۰.۱۱۵	ترکیب هیأت مدیره
۱.۱۶۸	۰.۰۰۰	-۴.۳۶۰	-۰.۱۸۰	۰.۰۹۶	زیان
۱.۱۳۱	۰.۰۰۰	۳.۴۹۵	۰.۱۴۲	۰.۰۱۲	تعداد بندهای شرط در گزارش حسابرسی هر سال

منبع: یافته‌های پژوهشگر

بنابراین، با توجه به مطالب ذکر شده، مدل رگرسیونی شکل زیر نوشته می‌شود:

(۴)

$$LAF = 3.476 + 0.012ADA + 0.403AUD + 0.136SIZE + 0.438NED\% - 0.418LOSS + 0.042REM_j$$

نتایج آزمون فرضیه‌ها به صورت خلاصه در جدول شماره (۸) به شرح زیر ارائه گردیده است:

جدول (۸): خلاصه نتایج آماری آزمون فرضیه‌ها

نتیجه آزمون	Durbin-Watson	P-VALUE	R ²	β_6	β_5	β_4	β_3	β_2	β_1	β_0
تأیید	۱.۹۵۱	۰.۰۰۰	۰.۴۵۹	۰.۰۴۲	-۰.۴۱۸	۰.۴۳۸	۰.۱۳۶	۰.۴۰۳	۰.۰۱۲	۳.۴۷۳

منبع: یافته‌های پژوهشگر

همان‌گونه که در جدول (۸) مشاهده می‌گردد، متغیر مدیریت سود با ضریب ۰.۰۱۲ وارد مدل شده است، بنابراین می‌توان بیان نمود که بین مدیریت سود و حق‌الزحمه حسابرسی رابطه مثبت وجود دارد و فرض H_0 رد و H_1 تأیید می‌گردد. همچنین، متغیر نوع حسابرس با ضریب ۰.۴۰۳ وارد مدل شده است. بنابراین، می‌توان بیان نمود که بین نوع حسابرس و حق‌الزحمه حسابرسی رابطه مثبت وجود دارد و فرض H_0 رد و H_1 تأیید می‌گردد. ترکیب هیات مدیره با ضریب ۰.۴۳۸ وارد مدل شده است. بنابراین، می‌توان بیان نمود که بین ترکیب هیات مدیره و حق‌الزحمه حسابرسی رابطه مثبت وجود دارد و فرض H_0 رد و H_1 تأیید می‌گردد. و در آخر متغیر تعداد بندهای شرط در گزارش حسابرسی هر سال با ضریب ۰.۰۴۲ وارد مدل شده است. بنابراین، می‌توان بیان نمود که بین تعداد بندهای شرط در گزارش حسابرسی هر سال و حق‌الزحمه حسابرسی رابطه مثبت وجود دارد و فرض H_0 رد و H_1 تأیید می‌گردد.

۷- نتیجه‌گیری و بحث

نتایج به‌دست آمده حاکی از آن است که یک رابطه مثبت و معنادار بین مدیریت سود و حق‌الزحمه حسابرسی وجود دارد. این نتیجه با نتایج تحقیقات آلالی (۲۰۱۱) و لونتیس و دیمیتروپولوس (۲۰۱۰) مطابقت دارد. اطلاعات به‌دست آمده از تجزیه و تحلیل داده‌ها همچنین نشان می‌دهد که ترکیب هیات مدیره رابطه مثبت و معناداری با حق‌الزحمه حسابرسی دارد. این نتیجه با نتایج تحقیقات تسو و همکاران (۲۰۰۱) و گرین و همکاران (۲۰۰۷) مطابقت ندارد. وجود ترکیب هیات مدیره به‌عنوان یکی از معیارهای نظارت حاکمیت شرکتی به کاهش وقوع تقلب در صورت‌های مالی و نیز دستکاری در سود کمک می‌کند. با بررسی نتایج حاصل از تحقیق،

نشان می‌دهد که بین حق‌الزحمه حسابرسی شرکت‌ها با نوع حسابرسی و تعداد بندهای شرط گزارش حسابرسی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. نتایج حاصل نشان می‌دهد شرکت‌ها هنگامی که حسابرسی‌شان به وسیله شرکت‌های حسابرسی بزرگ و با کیفیت بالا انجام می‌شود و یا در فصل شلوغ‌کاری انجام می‌شود، با حق‌الزحمه حسابرسی بالایی روبرو می‌شوند و خدمات غیر حسابرسی نیز به مراتب بیشتر استفاده می‌نمایند. این نتایج با تحقیقات گرین و همکاران (۲۰۰۹) و پالمروس (۱۹۸۶) مطابقت دارد. حسابرسان می‌توانند به‌عنوان یک مکانیزم حاکمیت شرکتی اضافی عمل کنند و نقش کلیدی در کاهش اقلام تعهدی اختیاری ایفا نمایند. وجود اقلام تعهدی اختیاری می‌تواند موجب افزایش ارائه خدمات حسابرسی توسط حسابرسان شود. این امر سبب می‌شود شرکت‌ها رویه‌های حسابرسی اضافی را برای کاهش ریسک حسابرسی تقبل کنند. بنابراین انتظار می‌رود اقلام تعهدی اختیاری تأثیر مثبت بر حق‌الزحمه حسابرسی داشته باشد. تخمین‌های حسابداری ریسک ذاتی بالایی دارند و اقلام تعهدی اختیاری با این تخمین‌ها مرتبط می‌باشد. بنابراین حسابرس انتظار دارد شواهد بیشتری جمع‌آوری کند، کارکنان باتجربه‌تر را تعیین نماید و هنگامی که ریسک ذاتی بالا می‌باشد، از نزدیک کار را مورد بررسی قرار دهد. این امر منجر به افزایش هزینه انجام حسابرسی می‌شود (آلالی، ۲۰۱۱). با توجه به نتایج به‌دست آمده از تحقیق به نظر می‌رسد که نقش ترکیب هیات مدیره به‌عنوان یک سازوکار نظام حاکمیت شرکتی و نیز مدیریت سود در تعیین حق‌الزحمه حسابرسی مهم می‌باشد، همچنین استفاده از خدمات سازمان حسابرسی و شرایطی که منجر به افزایش تعدیل‌ها در گزارش‌های حسابرسی می‌شوند ممکن است علامتی برای نیاز به افزایش سطح مطلوب اطمینان باشد که

بورس اوراق بهادار تهران". مجله تحقیقات حسابداری، صص. ۱۲-۱.

(۲) احمدپور، احمد، اسفندیار ملکیان و حسین کردتبار (۱۳۸۸). "بررسی تأثیر مدیران غیرموظف و سرمایه‌گذاران نهادی در رفتار مدیریت سود". مجله تحقیقات حسابداری، شماره سوم، صص. ۸۷-۶۸.

(۳) حساس یگانه، یحیی و کاوه آذین‌فر (۱۳۸۹). "رابطه بین کیفیت حسابرسی و اندازه مؤسسه حسابرسی". مجله بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، دوره ۱۷، شماره ۶۱، صص. ۹۸-۸۵.

(۴) داروغه حضرتی، فاطمه (۱۳۸۹). "بررسی رابطه بین جریان نقد آزاد و حق الزحمه حسابرسی". پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد مروشد.

(۵) رجبی، روح اله و حمزه محمدی خشوئی (۱۳۸۷). "هزینه‌های نمایندگی و قیمت‌گذاری خدمات حسابرسی". مجله بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، دوره ۱۵، شماره ۵۳، صص. ۵۲-۳۵.

(۶) ستایش، محمدحسین، اصغر قربانی و مریم گل-محمدی (۱۳۸۹). "بررسی تأثیر حاکمیت شرکتی بر هموارسازی سود شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران". فصلنامه پژوهشی تحقیقات حسابداری، سال دوم، شماره ۷، صص. ۲۵-۱.

(۷) علوی طبری، حسین، روح اله رجبی و مهناز شهبازی (۱۳۹۰). "رابطه نظام راهبری و حق الزحمه حسابرسی مستقل شرکتها". مجله دانش حسابداری، سال دوم، شماره ۵، صص. ۷۵-۱۰۱.

(۸) نمازی، محمد، انور بایزیدی و سعید جبارزاده (۱۳۹۰). "بررسی رابطه بین کیفیت حسابرسی و

این به دلیل افزایش ریسک عکس‌العمل‌ها علیه حسابرس می‌باشد. بنابراین پیشنهادها زیر ارائه می‌گردد:

(۱) با توجه به اینکه مدیران از انگیزه‌های لازم برای دستکاری سود برخوردار می‌باشند و بیان شد مدیریت سود با حق الزحمه حسابرسی رابطه مستقیم دارد، پیشنهاد می‌شود مدیران در تصمیم‌های مالی خود دقت داشته باشند، در غیر این صورت، باید حق الزحمه حسابرسی را افزایش دهند.

(۲) سرمایه‌گذاران باید نسبت به فعالیت مدیریت سود شناخت بیشتری کسب کرده و اطلاعات گزارش شده توسط مدیران را با احتیاط بیشتری تعبیر و تفسیر نمایند.

(۳) پیشنهاد می‌شود حسابرسان به سودآوری شرکت‌های مورد حسابرسی توجه داشته باشند و آگاهی و بینش خود را نسبت به ویژگی‌های شرکتی از جمله مدیریت سود و ترکیب هیأت-مدیره افزایش دهند تا بتوانند حق الزحمه خود را به طور مناسب قیمت‌گذاری کنند.

(۴) پیشنهاد می‌شود نهادهای مسئول در تدوین استانداردهای حسابداری و قوانین مالی، مقوله مدیریت سود را مورد توجه قرار دهند و با ارائه رهنمودهای لازم در جهت محدود کردن مدیران در اعمال مدیریت سود، استفاده‌کنندگان از اطلاعات مالی را به منظور اتخاذ تصمیم‌های آگاهانه یاری نمایند.

فهرست منابع

(۱) آقایی، محمد علی و پری چالاک (۱۳۸۸). "بررسی رابطه بین ویژگی‌های حاکمیت شرکتی و مدیریت سود در شرکت‌های پذیرفته شده در

- 20) Palmrose, Z. (1986). "Audit fees and auditor size: further evidence", *Journal of Accounting Research*, Vol. 24, pp. 97-110.
- 21) Ramdani, D. and A. V. Witteloostuijn (2010). "The Impact of Board Independence and CEO Duality on Firm Performance: A Quantile Regression Analysis for Indonesia, Malaysia, South Korea and Thailand", *British Journal of Management*, Vol. 21, pp. 607-626.
- 22) Scott, A. R. (2003). "Earnings quality and short sellers", *Accounting Horizons*, pp. 49-61.
- مدیریت سود شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس
اوراق بهادار تهران". فصلنامه علمی پژوهشی
تحقیقات حسابداری، سال سوم، شماره ۹،
صص. ۱۸-۱.
- 9) Alali, F. (2011). "Audit fees and discretionary accruals: Compensation structure effect", *Managerial Auditing Journal*, Vol 26, No 2, pp. 90-113.
- 10) Carcello, J., D. Hermanson, T. Neal and R. Riley (2002). "Board characteristics and audit fees", *Contemporary Accounting Research*, Vol. 19, pp. 365-385.
- 11) Francis, J. R. LaFand, P. M. Olsson, and K. Schipper (2002). "The Market Pricing of Earnings Quality", Working Paper, Duke University, available on www.ssrn.com.
- 12) Griffin, P. A., D. H. Lont, and Y. Sun (2007). "Corporate governance and audit fees: evidence of countervailing relations", Working Paper, Available on www.ssrn.com.
- 13) Griffin, A., and H. Lont & Yuan sun, 2009 "Agency Problems and Audit fees: Further Tests of the Free Cash Flow Hypothesis", *Journal of Finance* Vol 1, pp: 1-35
- 14) Hermalin, Benjamin E., and Weisbach, Michael S. April 2003. "Boards of directors as an endogenously determined institution": a survey of the economic literature, *Economic policy review* 1, p 101-121.
- 15) Joshi, P. L. and H. AL-Bastaki (2000). "Determinants of Audit Fees: Evidence from the Companies Listed in Bahrain", *International Journal of Auditing*, Vol. 4, pp. 129-138.
- 16) Karim, W. A. (2010). "Audit Pricing, Audit Concentration and BiG4 Premium in Bangladesh", Working Paper, Saint Marys College of California, Available on www.ssrn.com.
- 17) Leventis S. and P. E. Dimitropoulos (2010). "Audit Pricing, quality of earning and board independence: The Cose of the Athens stock exchange", *International Journal of Cardiology* 26, pp. 325-332.
- 18) Latridis, G. and G. Kadorinis (2009). "Earnings management and firm financial motives: A financial investigation of UK lited firms", *International Review of Financial Analysis*, Vol 18, pp. 164-173.
- 19) Myers, S., and N. Majluf, 1984, "Corporate financing and investment decisions when firms have information that Investors do not have", *Journal of Financial Economics* 13,187-221

یادداشت‌ها

1. Audit effort
2. Manegmant Earning
3. Latridisand Kadorinis
4. Reputational capital
5. Legal liability
6. Leventis and Dimitropoulos
7. Increased audit effort
8. Scott
9. Audit Reports subject to qualifications
10. Palmrose
11. Log of Audit Fees
12. Griffinand et al
13. Step wise